

AKTUÁLNÍ MOŽNOSTI A POTŘEBY PRÁCE S PŮVODCI DOMÁCÍHO NÁSILÍ (DN)

(Analýza online semináře ze 14. 4. 2021 pro Institut kriminologie a sociální prevence,
<https://www.youtube.com/watch?v=XihqQX3bbq8>)

Mgr. et Mgr. Pavla Malvotová

30. 6. 2021

CÍLE A METODA ANALÝZY

Cílem online setkání zástupců Institutu pro kriminologii a sociální prevenci, zástupců Úřadu vlády (Odboru rovnosti žen a mužů, <https://tojerovnost.site/cs/>), Ministerstva vnitra a organizací, které pracují s původci DN či poskytují služby osobám ohroženým DN (Intervenční centrum Vysočina, Asociace IC, Diakonie ČCE, IC Praha – program Viola, LOM) bylo identifikovat možnosti a potřeby v českém systému práce s původci DN. Předmětem této zprávy je shrnutí možností a potřeb, které byly během setkání identifikovány, a to s využitím metody otevřeného kódování písemného záznamu a videozáznamu semináře.

VÝSLEDKY ANALÝZY

Na setkání vykrystalizovalo celkem 5 klíčových témat/potřeb v oblasti systému práce s původci DN:

1) Jako zcela zásadní se pohledem zástupců organizací jeví **potřeba institucionalizace systému práce s původci DN**. ČR je v současnosti v situaci, kdy poskytovateli pomoci původcům DN jsou různé typy organizací s různými zřizovateli či soukromé psychologické ambulance. Ideálem je oproti tomu jednotný celostátní systém péče o původce DN, s organizacemi ve všech krajích, který by byl zároveň koordinován se systémem péče o osobu ohroženou DN a o celou rodinu.

Institucionalizace by dle názoru dotázaných umožnila větší dostupnost, provázanost a stabilitu poskytovaných služeb původcům DN, komplexnější vzdělávání pracovníků s původci DN a adekvátnější ohodnocení jejich práce.

Hlavními dokumenty upravujícími činnost v oblasti prevence a řešení DN obecně jsou v ČR *Strategie rovnosti žen a mužů na léta 2021 až 2030* (<https://tojerovnost.site/cs/strategie-pro-rovnost-zen-a-muzu/>) a na ni navazující *Akční plán prevence domácího a genderově podmíněného násilí na léta 2019 až 2022* (<https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/AP-DN--grafikaFINAL.pdf>). Nicméně v oblasti práce s původci DN tyto dokumenty řeší převážně jen otázku zajištění stabilního a předvídatelného financování programů pro původce. Okrajově se zabývají snahou vytvořit platformu pro podporu síťování a metodickou diskuzi služeb pro oběti DN a pro pachatele DN, zvýšit povědomí mezi policisty a pracovníky OSPOD o programech pro původce DN či zlepšit schopnosti těchto pracovníků pro práci s původci DN, například skrze školení ve spolupráci s norskou organizací Alternativ til Vold (<https://atv-stiftelsen.no/english/>).

Příčinou dosud roztržitého systému práce s původci DN je dle účastníků semináře jednak to, že chybí zákon upravující práci s původci DN; pokus začlenit oblast práce s původci DN do zákona o sociálních službách nebyl úspěšný. Téma se na vládní úrovni nicméně dále aktivně řeší. Bylo by možné například obnovit diskuze s Ministerstvem práce a sociálních věcí (MPSV) o systémovějším začlenění práce s původci DN nebo navrhnout zcela jiný systém. Nicméně zásadní příčina roztržitosti je spatřována v nízké ochotě klíčových vládních aktérů položit na práci s původci DN větší důraz. Bylo by vhodné zesílit tlak na klíčové aktéry ze strany organizací pracujících s původci DN.

Možnou cestou k institucionalizaci se jeví být právní uvolnění existující sítě IC pro práci s původci DN. Lze k tomu dojít změnou definice cílové skupiny IC či změnou definice samotných IC v zákoně. IC jsou slovy své předsedkyně kapacitně připravena zapojit se do péče o původce DN. Výhodami takového scénáře se jeví celorepublikové pokrytí IC, zkušenosti IC v oblasti DN, již existující propojení s dalšími sociálními službami v regionu a navázaná spolupráce s PČR, OSPOD a soudy. V praxi se navíc ukazuje, že model, kdy je IC podřazeno příspěvkové organizaci, díky čemuž může nabízet též služby pro původce DN, funguje dobře. Osvědčily se například programy IC Praha (<https://www.csspraha.cz/informacni-a-poradenske-centrum-viola>), IC Pardubice (<https://www.skp-centrum.cz/nase-sluzby-a-projekty/intervencni-centrum/program-vena>) a IC Karlovarského kraje (<http://www.pomocvnouziops.cz/www/script/main.php?ac=stranka&id=76&menu=76>), které umožňují práci s celým rodinným systémem. IC by se navíc mohla zapojit do

kontaktování vykázaných osob a cíleně je v situaci osobní krize motivovat pro zapojení do nabízených programů.

2) S potřebou institucionalizace péče o původce DN úzce souvisí **potřeba systémového financování** programů pro původce DN, tedy centrálnější řízení financování a vyčlenění dotačních titulů přímo na práci s původci DN. To by umožnilo stabilitu a předvídatelnost v této oblasti. Doposud jsou programy pro původce DN financovány z různých zdrojů (norské fondy, podpora od krajů, měst, různé dotační programy ministerstev či spolufinancování od klientů), přičemž převládají veřejné zdroje (zahraniční zdroje a individuální státní dotace). Stávající systém se jeví části zástupců organizací jako nedostatečný. Jako problémy financování vnímají nestálost zdrojů či omezení na lokalitu.

Koncepčnější koordinaci financování programů v současnosti brání podle účastníků semináře jednak celkově malý důraz na práci s původci DN: jak již bylo řečeno, ze strany státu není tato oblast vnímána ve sféře sociálních služeb jako prioritní, a tak i ochota vyčleňovat finanční prostředky na ni je velmi nízká. Kromě toho chybí vhodný nosič, tedy zákon, který by financování upravil. Právní úpravu by nemuselo být obtížné navrhnout, a v současnosti se o tom diskutuje v pracovní skupině na Úřadu vlády. Nicméně ve stávající ekonomické situaci nepříznivě ovlivněné pandemií COVID-19 se jeví vyčlenění nové větší částky na práci s původci DN jako málo pravděpodobné. Bylo by zapotřebí i v tomto směru zvýšit tlak ze strany organizací pracujících s původci DN. Otázkou je také **celkové navýšení objemů financí** pro práci s původci DN. Ačkoliv se podařilo navýšit objem přidělovaných prostředků skrze existující dotační tituly různých rezortů (konkrétně Ministerstva vnitra a Ministerstva spravedlnosti) a chystá se nová výzva z norských fondů na podporu programů o celkovém objemu až 17,5 milionu Kč (<https://www.eeagrants.cz/cs/vyzvy>), situace není pohledem některých zástupců organizací ani z tohoto hlediska ideální (například získané prostředky pokryjí terapie, ale už ne kvalitní vstupní diagnostiku klientů pro posouzení vhodnosti zařazení do programu). Příležitostí pro získání většího objemu prostředků by mohl být Národní plán obnovy po pandemii COVID-19 financovaný převážně z grantů Evropské unie. Ve zveřejněném záměru Evropské komise je kladen důraz na téma DN, nicméně český návrh toto nezohledňuje (<https://www.planobnovy.cz/>).

3) S ohledem na efektivnější práci s původci DN a celkové plánování politik v oblasti byla artikulována rovněž **potřeba detailnějšího a psychologicky relevantního výzkumu původců DN a vytvoření sdílené databáze údajů o nich**. V ČR se sice zkoumají různé formy DN, ale užívány jsou k tomu převážně sociologicky zaměřené dotazníkové výzkumy, které jsou pro dané účely nepoužitelné. Výjimečně vznikají interní studie,

kteří provádějí organizace poskytující služby původcům DN. Konkrétně Diakonie ČCE ve vzorku klientů programu Stop násilí ve vztazích z roku 2015 zjistila, že klienti netrpí obvykle poruchami osobnosti. Spíše se jednalo o osoby s akcentovanými osobnostními rysy, vztahově nezralé, s horší adaptabilitou na náročná životní období (blíže viz <https://www.nasilivevtazich.cz/res/archive/001/000166.pdf?seek=1507200470>).

To mimo jiné znamená, že psychoterapeutické programy u nich mohou být poměrně účinné.

Ze strany některých organizací poskytujících programy pro původce DN je poptávka po výzkumnících, kteří by zpracovali jejich data. Výzkumníci nicméně nemohou získávat finance pro své studie samostatně, žadatelem o poskytnutí příspěvku na výzkum musí být prověřená organizace se zkušenostmi s prací s původci DN, která začlení výzkum do širšího projektu.

Určité analýzy o původcích DN, financované norskými fondy, má k dispozici i Úřad vlády. Tyto podklady jsou využívány pro návrhy opatření v akčních plánech. Momentálně se navíc na vládní úrovni chystá ustavení odborné platformy pro setkávání zástupců resortů, kde budou diskutovány otázky výzkumu původců DN: jak prohloubit sběr dat a čím data doplnit. Konkrétně se prozatím uvažuje o možnosti uvolnění dat od PČR o tom, v jakém vztahu jsou původce DN a ohrožená osoba a o možnosti získání dat od zdravotníků. Inspirací pro vznik databáze může být britská MAPPa (*Multi-Agency Public Protection Arrangements*), což je centrální databáze informací o původcích DN, spravovaná meziresortní institucí. Původce je sledován od zahájení trestního řízení, do databáze se zanášejí informace o jeho průchodu intervenčními programy i o případných recidivách. Databáze je dostupná všem složkám zapojeným do práce s původci DN, slouží i jako podklad pro vyhodnocení rizika recidivy pachatele a posouzení nejvhodnějšího typu intervenčního programu.

4) Ze strany zástupců několika organizací byla artikulována také **potřeba standardizované metodiky pro zařazení původců DN do programů**. Doposud jsou v ČR klienti soudem zařazováni do programů poměrně mechanicky. Tak osoby, které do programu nastupují z nařízení soudu, nejsou vždy dostatečně poučené o programu či nenaplnují klíčové indikace programu (z důvodu přidružené diagnózy apod.). Kromě toho jsou stávající metodiky samotných organizací pro zařazení původců DN do programů (včetně těch dobrovolně participujících) nejednotné: každá organizace má svou vlastní metodiku, závislou například na přístupech jejích terapeutů apod. Přesná diagnostika vhodná jako podkladová informace pro zařazení do programu se jeví poměrně finančně náročná, a tak není příliš využívána. V praxi dochází spíše k jisté autoselekcí klientů programů – po nástupu do programu klienti nevhodní pro daný

program samovolně ukončují účast. Bylo by tedy vhodné vytvořit jednotný nástroj, který by odborníkům (terapeutům, soudcům) napomohl posoudit vhodnost klienta pro program, případně alespoň vzdělávat odborníky o možnostech, jak lze k otázce indikací přistupovat. Inspirací může být využití již zmíněné centrální databáze MAPPA ve Velké Británii – program se vybírá dle odhadu rizika recidivy pachatele DN vypočteného na základě informací z databáze.

5) Dále byla detekována **potřeba evaluace nabízených programů pro původce DN**. V ČR dosud neexistuje standardizovaný evaluační nástroj pro ohodnocení efektu terapie. Některé organizace (LOM, Diakonie ČCE) se nicméně pokoušejí o vyhodnocení účinnosti vlastních programů (ať už vlastními silami či s využitím externích hodnotitelů) a chystají publikace prvních výstupů (LOM).

Stávajícími limity provádění evaluací jsou dle zástupců organizací například Zásady o ochraně osobních údajů GDPR (omezují sdílení informací napříč institucemi) a obecně též nemožnost získat údaje od třetích osob, například obětí DN. Kontaktování obětí DN není vždy možné (nelze jim nařídit spolupráci na evaluaci), ale ani vhodné (může mít vliv na vztahovou dynamiku mezi obětí a pachatelem, terapeutem a klientem). Data pro evaluaci jsou tak získávána převážně skrze dotazování samotných klientů, a to typicky před vstupem do programu, při výstupu a nejvýše půl roku po jeho absolvování programu (LOM).

Jistou inspirací pro tvorbu evaluačního nástroje může být tzv. IMT (*Impact Monitoring Toolkit*, <https://www.work-with-perpetrators.eu/impact>) používaný v LOM. Jedná se o převzatý nástroj dostupný v českém jazyce, který dokáže dobře rozlišit změny na úrovni projevů různých typů násilí, naopak se nejvíce citlivý pro posouzení změn ve frekvenci násilí. Sám o sobě je tedy hodnocen jako nedostatečný pro evaluaci efektivity programu a bylo by zapotřebí jej doplnit dalšími ukazateli (citlivějšími na psychologické aspekty, kvalitativního rázu apod.). Již zmíněná chystaná výzva z norských fondů přitom reaguje na potřebu evaluací programů skrze podporu iniciativ v této oblasti.

Kromě uvedených pěti stěžejních potřeb v diskuzi zaznívala ještě některé dílčí možnosti a potřeby:

- **ceněna byla spolupráce s norskou organizací Alternativ til Vold** (školení odborné veřejnosti s pomocí filmu *Zuřivec*, <https://zurivec.cz/>, konference, studijní cesty, publikace *Násilí je možné zastavit*, <http://www.dejmezenamsanci.cz/wp-content/uploads/2017/05/nasili-je-mozne-zastavit.pdf>), ačkoliv ji poněkud zkomplikovala celosvětová pandemie

- zmíněna byla **možnost vzdělávání pro organizace, které se rozhodnou pracovat s násilnými osobami**, například ze strany organizací LOM, Locika, Spondea, které již mají četné zkušenosti s touto oblastí
- **určité limity byly shledány v oblasti spolupráce organizací poskytujících programy pro původce DN s dalšími institucemi**. Ačkoliv většinou dotázaní hlásili existenci mezioborové spolupráce v regionu, upozorňovali i na některé slabiny, například malou motivaci některých zapojených institucí, slabou koordinaci síťování a chybějící zpětnou vazbu z institucí, které přebírají práci s původci DN (ohledně toho, co se děje s původcem po ukončení programu).
- **zmíněna byla potřeba opakovaných školení členů zapojených institucí**, a to pro časté obměny personálu některých zapojených institucí (PČR, OSPOD)
- **kritizována byla omezená dostupnost služeb pro původce DN v regionech** (doposud jsou služby nabízené zejména v krajských městech jako Praha, Brno, Plzeň, České Budějovice, Pardubice)
- **určité výhrady byly vyjádřeny k dílčím aspektům Minimálních standardů práce s původci DN** v blízkých vztazích v ČR (Úřad vlády ČR, 2018): konkrétně jsou sice poskytovateli služeb původcům DN hodnoceny převážně kladně a též obeznamenost s nimi je vysoká, ale zaznívá, že v praxi mohou být příliš obecné, a podrobné standardy tedy musí doplnit interní metodiky organizací. Problematické je též pohledem některých dotázaných vyžadování odborného vzdělání pro práci s původci DN, když příležitostí ke vzdělávání není mnoho. Kromě toho vznikl požadavek začlenit povinnost psychoterapeutického vzdělání pro odborníky pracující s původci DN.

ZÁVĚREČNÉ SHRNUTÍ

Identifikované klíčové potřeby systému práce s původci DN lze zařadit do dvou větších kategorií: **institucionalizace** (jednotný a provázaný systém organizací v oblasti poskytování služeb původcům DN, centralizované financování tohoto systému, ústřední databáze informací o původcích DN dostupná všem zapojeným aktérům) a **standardizace** (způsobu evaluace programů pro původce DN, způsobu začleňování klientů do těchto programů). Jako stávající možné cesty k naplnění těchto potřeb se dle proběhlé diskuze jeví především 1) zvyšování tlaku ze strany samotných organizací na vládu s cílem prioritizace tématu práce s původci DN, 2) znovuobnovení diskuzí s klíčovými vládními aktéry s cílem nalezení vhodné právní úpravy zastřešující práci s původci DN a s cílem právního uvolnění IC pro práci s původci DN, 3) ustavení

spolupráce organizací s výzkumnými centry s cílem tvorby či ověření existujících standardizovaných nástrojů pro evaluaci programů či posouzení indikace klientů pro program, 4) bližší seznámení se s příklady dobré praxe ze zahraničí na všech těchto úrovních.